

بررسی اثربخشی آموزش گروهی خانواده در افزایش خلاقیت و کاهش اجتناب کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر

هدی ایزد بخش^۱

^۱ کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

چکیده

هدف تحقیق حاضر، بررسی اثربخشی آموزش گروهی خانواده در افزایش خلاقیت و کاهش اجتناب کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر می باشد. پژوهش حاضر به شیوه نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون - پس آزمون باگروه کنترل اجرا شد. جامعه مورد مطالعه از بین افراد خانواده کارکنان شاغل در دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تشکیل داده اند. نمونه پژوهش ۴۰ نفر به شیوه تصادفی انتخاب شدند و به صورت تصادفی به دو گروه آزمایشی و کنترل تقسیم شدند. ابزار جمع آوری اطلاعات از طریق پرسش نامه سبک های حل مسئله لانگ و کسیدی بود. از هر دو گروه آزمون پیش آزمون و پس آزمون گرفته شد و سپس گروه های آزمایش در ۶ جلسه دو ساعته تحت آموزش های حل مسئله قرار گرفتند. داده ها با استفاده از تحلیل کواریانس مورد بررسی قرار گرفتند، نتایج پژوهش نشان داد که، بین میانگین های تعدیل شده نمرات سبک خلاقیت در دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون تفاوت معنا داری وجود دارد. بین میانگین های تعدیل شده نمرات سبک اجتناب در دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون تفاوت معنا داری وجود دارد.

واژه های کلیدی: آموزش گروهی خانواده ها، خلاقیت، سبک اجتناب، کارکنان دانشگاه، علوم پزشکی بوشهر.

مقدمه

امروزه به رغم ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسایل زندگی فاقد توانایی های لازم و اساسی هستند و همین امر آنان را در مواجهه با مسایل و مشکلات روزمره و مقتضیات آن آسیب پذیر نموده و مشکلات جسمی، روان شناختی و اجتماعی متعددی را تجربه می کنند (کلینیکه، ۲۰۰۵، به نقل از محمد خانی، ۱۳۸۰). بسیاری از مشکلات بهداشتی، اختلالات روانی و مسایل عاطفی ریشه های روانی- اجتماعی دارند و بنابراین ارتقای مهارت های مقابله ای و حل مسأله و توانایی های روانی- اجتماعی در بهبود و افزایش سلامت آن ها مؤثر است.

نتایج بررسی های مختلف نشان می دهد که حل مسأله افراد در برابر مشکلات و مسایل زندگی متفاوت است. برخی افراد هنگام مواجهه با مشکلات به جای مقابله سازگارانه، سعی می کنند به روش های مختلف مانند: کناره گیری، افسردگی، پناه بردن به الکل و مواد مخدر و... از رویارویی با مشکلات اجتناب می کنند. پژوهشگران با بررسی راهبردهای مقابله ای افراد موفق و ناموفق نشان داده اند، افرادی که به طور موفقیت آمیز با مشکلات مقابله می کنند و از شیوه های مناسب حل مسأله استفاده می نمایند، افرادی هستند که خود را به مجموعه ای از مهارت ها مجهز می کنند. این مهارت ها توانایی هایی هستند که موجب رفتارهای مثبت و سازگارانه شده و برای احساس موفقیت، توانمندی و شادکامی در زندگی روزمره مورد نیاز می باشند، بنابراین در سال های اخیر آموزش این قبیل مهارت ها برای آماده نمودن افراد برای مقابله با مشکلات و ایجاد رفتارهای مثبت و در نتیجه دستیابی به زندگی موفقیت آمیز توجه روان شناسان و دست اندرکاران نظام های آموزشی قرار گرفته است (ادیب و فردانش، ۱۳۸۲).

آنچه مسلم است اینکه انسان ها برای مقابله با استرس ها و کشمکش های زندگی و نهایتاً حفظ سلامت روانی خود به کارکردهایی نیاز دارند که آنان را در کسب این توانایی ها تجهیز نماید (کرمانی، ۱۳۸۱). به عبارت دیگر چگونگی رویارویی با مسایل زندگی و ایجاد زمینه مناسب برای رشد افراد و ظرفیت روان شناختی و توانایی های روانی- اجتماعی آنان و نیز پرورش انسان های متعدد به آرمان ها و ارزش های اجتماعی، برنامه ریزی و الزام خاصی را می طلبد. اما طبق بررسی های به عمل آمده، توانایی ها و مهارت های عملی و سازشی بسیاری از افراد برای حل مؤثر مسایل زندگی فردی و اجتماعی براساس کسب مهارت هایی است که بدست می آورند قابل تأمل و اهمیت دارد.

حل مسأله در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ به مثابه بخشی از جنبش شناختی- رفتاری برای اصلاح رفتار آغاز شد. پایه گذاران این شیوه دزویلا و گلدفرید می باشند که طی مقاله ای در همایش انجمن روان شناسان آمریکا در سال ۱۹۶۸، بر لزوم آموزش مهارت حل مسأله در برنامه آموزش مهارت های اجتماعی تأکید کرده اند. از آن هنگام تاکنون این شیوه در طیف وسیعی از موقعیت های بالینی، مشاوره و روان درمانی به کار رفته و نتایج مثبتی از آن گزارش شده است (نزو و دزویلا، ۲۰۰۱).

حل مسأله یا مسأله گشایی فرآیندی است شناختی، که بوسیله آن فرد می کوشد راه حل مناسبی برای مشکل پیدا کند (پرلا و ادونل، ۲۰۰۴). در نظر بسیاری از مردم حل مسأله عالی ترین نمونه اندیشیدن است (اتکینسون و همکاران، ۱۳۸۳، ترجمه براهنی و همکاران). همچنین یکی از اهداف مهم نظام های تعلیم و تربیت مدرن، پرورش افرادی است که قادر باشند بر مسایل و مشکلاتشان در زندگی روزمره و در محیط اجتماعی به آنان غلبه کنند (سلوک، کالیسکان و ارول، ۲۰۰۷)، این نظام های آموزشی به افراد کمک ند تا دانش، مهارت و نگرش لازم برای غلبه بر مشکلاتشان را کسب کنند (آلتن، ۲۰۰۳).

منظور از مسأله در مباحث مهارت‌های زندگی عبارت از: مشکل یا امری غامض و مبهم که انسان را در زندگی دچار شرایط ناسازگارانه، توقف، رکود، عقب‌گرد و یا ضعف و درماندگی می‌کند که ممکن است جنبه فردی، خانوادگی و اجتماعی و دارای ریشه درونی یا بیرونی باشد.

با توجه به مباحث مطرح شده، سوال تحقیق حاضر این است که آیا آموزش گروهی خانواده در افزایش خلاقیت و کاهش اجتناب کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تاثیر دارد یا خیر؟

فرضیه های تحقیق

- آموزش گروهی خانواده در افزایش خلاقیت کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تاثیر دارد.
- آموزش گروهی خانواده در کاهش اجتناب کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تاثیر دارد.

پیشینه تحقیق

سالاری (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان اثربخشی آموزش گروهی مهارت حل مسأله بر سازگاری دانش آموزان پسر پایه ششم شهر کرمان، انجام داد. یافته های پژوهش نشان داد آموزش حل مسأله موجب افزایش سازگاری کلی، عاطفی، اجتماعی و تحصیلی دانش آموزان ناسازگار شده است.

عابدینی (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان بررسی تاثیر یادگیری مبتنی بر حل مسأله گروهی و آموزش سنتی بر تفکر انتقادی دانشجویان پیام نور، انجام دادند. نتایج تحقیق نشان دادند که گرایش به تفکر انتقادی (مولفه های منظم و سیستماتیک بودن در پژوهش و کاوشگری و پختگی در قضاوت و داوری) در گروهی که با روش یادگیری مبتنی بر حل مسأله گروهی آموزش دیده بودند نسبت به گروهی گواه که با شیوه سنتی آموزش دیده بودند بیشتر است. اما در سایر مولفه ها تفکر انتقادی (حقیقت جویی، کنجکاوی، تحلیلی بودن، اعتماد به خود و فکر باز) تفاوتی بین دو گروه وجود ندارد.

رشیدی نژاد (۱۳۹۱) در تحقیقی که در مورد اثربخشی آموزش گروهی والدین با رویکرد خانواده درمانی ستیر بر جو عاطفی خانواده انجام داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که آموزش گروهی والدین با رویکرد خانواده درمانی ستیر بر بهبود جو عاطفی خانواده تأثیر معناداری دارد.

تودار (۱۳۹۰) در تحقیقی که در مورد مقایسه اثربخشی روش های مهارت ابزار وجود و حل مسأله بر سازگاری و پرخاشگری دانش آموزان دختر سال اول متوسطه انجام داده است به این نتیجه رسیده است که، یافته های پژوهش نشان می‌دهند که اثربخشی آموزش ابزار وجود و حل مسأله که بر سازگاری و پرخاشگری دانش آموزان مؤثر بوده اند.

پرال، دونل (۲۰۰۴) در تحقیقی به عنوان آموزش گروهی و حل مسأله برای پویایی و جهت یابی انجام گرفته که نتایج نشان می‌دهد، نمی‌توان بدون آموزش از پایه را نادیده گرفت و اکثر مشکلاتی در آینده روبرو می‌شویم بدلیل عدم آموزش گروهی و تابید آن بر مهارت حل مشکلات اجتماعی است، به ویژه در خانم‌ها این پدیده بیش تر است.

روش شناسی پژوهش

روش این تحقیق نیمه آزمایشی و طرح آن از نوع پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل می‌باشد. ابتدا به صورت تصادفی دو گروه آزمودنی انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه آزمایشی و کنترل تقسیم شده است و سپس برای هر دو گروه پیش

آزمون اجرا گردید، سپس گروه آزمایش در معرض متغیر مستقل (آموزش گروهی خانواده) قرار گرفته و گروه کنترل هیچ آموزشی دریافت نکردند که پس از اتمام آموزش مجدداً هر دو گروه در معرض پس آزمون واقع شدند. جامعه آماری این پژوهش شامل: کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر که تعداد آن ۲۶۰۰ نفر می‌باشد. نمونه تحقیق حاضر مشتمل بر ۴۰ نفر از کارکنان دانشگاه بوده که به شیوه نمونه گیری در دسترس انتخاب و سپس به صورت تصادفی به دو گروه آزمایشی و کنترل تقسیم بندی شده‌اند. در این پژوهش جهت جمع آوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌ی سبک‌های حل مسئله (مسأله‌گشایی) استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی شامل: فراوانی، درصد فراوانی، میانگین، و انحراف معیار و روش‌های استنباطی شامل: تحلیل کوواریانس و ضریب همبستگی استفاده شده است و نتایج با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-20 مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

دیاگرام طرح پژوهشی به شرح زیر می‌باشد:

جدول (۱)

پیش آزمون	متغیر مستقل	پیش آزمون	انتخاب تصادفی
T2	X	T1	R
T2	-	T1	R

یافته‌ها

فرضیه اول: آموزش گروهی خانواده در افزایش خلاقیت کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تاثیر دارد.

جدول (۲) نتایج تحلیل کوواریانس تأثیر آموزش بر سبک خلاقیت افراد در حل مسئله

متغیرها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	احتمال معناداری (P)
پیش آزمون	۳/۱۴۲	۱	۳/۱۴۲	۱/۲۴۲	۰/۲۷۲
عضویت گروهی	۳۰/۲	۱	۳۰/۲	۱۱/۹۳۷	*۰/۰۰۱
خطا	۹۳/۶۰۸	۳۷	۲/۵۳۰		

همان‌طوری که در جدول شماره دو می‌شود، پس از حذف تأثیر متغیرهای همگام بر روی متغیر وابسته و با توجه به مقدار F محاسبه شده، مشاهده می‌شود که بین میانگین‌های تعدیل شده نمرات سبک خلاقیت در دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون تفاوت معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$). لذا فرضیه اول تأیید گردید. به عبارت دیگر آموزش گروهی خانواده‌ها باعث افزایش خلاقیت کارکنان در حل مسئله شده است.

فرضیه دوم: آموزش گروهی خانواده در کاهش سبک اجتناب کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تاثیر دارد.

جدول (۳) نتایج تحلیل کواریانس تأثیر آموزش بر سبک اجتناب افراد در حل مسأله

متغیرها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	احتمال معناداری (P)
پیش آزمون	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	۰/۰۲۵	۰/۸۷۶
عضویت گروهی	۱۰۲/۹۰۳	۱	۱۰۲/۹۰۳	۵۱/۰۰۳	۰/۰۰۰
خطا	۷۴/۶۵	۳۷	۲/۰۱۸		

همان طوری که در جدول شماره سه مشاهده می شود، پس از حذف تأثیر متغیرهای همگام بر روی متغیر وابسته و با توجه به مقدار F محاسبه شده، مشاهده می شود که بین میانگین های تعدیل شده نمرات سبک اجتناب در دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون تفاوت معنا داری وجود دارد ($P < ۰/۰۱$). لذا فرضیه دوم تأیید می گردد. به عبارت دیگر آموزش گروهی خانواده ها باعث کاهش سبک اجتناب افراد در حل مسأله شده است.

نتیجه گیری

فرضیه اول: آموزش گروهی خانواده ها بر سبک خلاقیت آنان مؤثر است. نتایج تحلیل کواریانس تأثیر آموزش بر سبک خلاقیت افراد در حل مسأله بیان می کند که بین میانگین های تعدیل شده نمرات سبک خلاقیت در دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون تفاوت معنا داری وجود دارد.

در تبیین این فرضیه می توان گفت: افرادی در خانواده و هم در اجتماع موفق تر می توانند در برابر مشکلات و مسایل عکس العمل مناسب نشان دهند که برنامه ریزی داشته و راه حل های متفاوتی را بر حسب موقعیت مسأله ها پیدا کنند. و هر اندازه آموزش های لازم را دریافت کنند قطعاً توانایی مهارت رویارویی با مشکلات را خواهند داشت.

فرضیه دوم: آموزش گروهی خانواده ها بر کاهش سبک اجتناب آنان مؤثر است. نتایج تحلیل کواریانس تأثیر آموزش بر سبک اجتناب افراد در حل مسأله بیان می کند که بین میانگین های تعدیل شده نمرات سبک اجتناب در دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پس آزمون تفاوت معنا داری وجود دارد.

در تبیین این فرضیه ها می توان بیان داشت که زمانی که افراد به جای مقابله با مشکلات و حل آن برآیند، تصویری که از آن مسأله در ذهن خود می سازند باعث می شود که گمان کند به جای درصدد برآمدن به رد شدن از کنار آن مشکل بپردازند. سبک اجتناب یک نوع دوری از مشکل است که بیش تر به علت نداشتن آگاهی منجر به ترس از آن می شود و شخص سعی می کند از آن مسأله به جای حل کردن، فرار کند و در صورت کسب مهارت حل مسأله میزان رویارویی در برابر مشکلات افزایش می یابد.

پیشنهادهای

- با توجه به اینکه بخش عمده ای از کارکردهای خانواده معطوف تربیت و تعلیم آموزش های اولیه می باشد و خود در معرض آسیب و تهدیدات خارجی و همچنین از طرفی آسیب پذیری هر کس در برابر فشارهای روانی متأثر از مهارت های مقابله ای و

حمایت های اجتماعی موجود در جامعه می باشد، شایسته است مسؤولان امر در زمینه آموزش ها و کسب مهارت و بهبود خانواده ها و علی الخصوص افرادی که به آموزش می پردازند تمهیدات و تسهیلاتی را در نظر بگیرند.

- از آنجا که در تحقیق حاضر مشخص گردید که خانواده در مقابل آسیب های بیش تری قرار می گیرند، انتظار می رود مسؤولان و برنامه ریزان در حیطه آموزش و مراقبتهای بهداشتی نسبت به آموزش این افراد در زمینه های مختلف رعایت اصول بهداشت روانی- جسمی و بهبود مهارت ها اقدام نمایند.

- بر اساس تحقیقات انجام گرفته مشخص شده است که آموزش گروهی بسیاری از مشکلات بهداشتی، اختلالات روانی و مسائل عاطفی ریشه های روانی - اجتماعی دارند و بنابراین ارتقای مهارت های مقابله ای و حل مسأله و توانایی های روانی - اجتماعی در بهبود و افزایش سلامت آن ها مؤثر است.

منابع

۱. ادیب یوسف، فردانش هاشم، (۱۳۸۲)، مهارت های زندگی مورد نیاز دانش آموزان مقطع راهنمایی. دانشور رفتار. ۱۳۸۲ (ویژه مقالات علوم تربیتی (۱): ۱۳-۲۸.
۲. تودار، سید رسول، (۱۳۹۰)، «مقایسه اثربخشی روش های آموزش مهارت ابراز وجود و حل مسأله بر سازگاری و پر خاشگری دانش آموزان دختر سال اول متوسطه»، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس .
۳. رشیدی نژاد و تبریزی، حدیث و مصطفی، (۱۳۹۱)، «اثربخشی آموزش گروهی والدین با رویکرد خانواده درمانی ستیز بر جو عاطفی خانواده»، مجله دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی، سال سیزدهم، شماره ۳
۴. سالاری، محسن، (۱۴۰۰)، اثربخشی آموزش گروهی مهارت حل مساله بر سازگاری دانش آموزان پسر پایه ششم شهر کرمان، همایش ملی پژوهش های حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، میناب.
۵. عابدینی، سمیه، (۱۴۰۰)، بررسی تاثیر یادگیری مبتنی بر حل مساله گروهی و آموزش سنتی بر تفکر انتقادی دانشجویان پیام نور، هشتمین کنفرانس بین المللی علوم انسانی، اجتماعی و سبک زندگی.

۶. Altun, I. (2003). The perceived problem solving ability and values of student nurses and midwives. Journal of Nurse Education Today, 23, 575-58.
۷. Perla, E., and O' Donnel, B. (2004). Encouraging problem solving in orientation and mobility. Journal of Visual Impairment & Blindness, 98, 47-52.